

ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS VISEGRÁDI SZOMSZÉDAINKNÁL

Áttekintés a cseh, a lengyel és a szlovák alkotmánybíróság kialakulásának körülményeiről, jogállásáról és eljárási rendjéről

A kelet-közép-európai országok alkotmánybíráskodásával kapcsolatban számos külföldi könyv és tanulmány látott már napvilágot, ugyanakkor a magyar jogirodalomban ismereteink szerint mind ez ideig kevesebb hangsúlyt kaptak a visegrádi „szomszédainkban” – vagyis a Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában – működő alkotmánybíróságok kialakulásának körülményei, jogállásuk és főbb eljárási szabályaik. Tekintettel arra, hogy jelen írásunk szakmai célközönsége magyar, ezért a visegrádi négyek országai közül a magyar Alkotmánybíróság létrejöttével, jellemzőivel, hatásköreivel nem kívánunk foglalkozni, lévén hogy a magyar jogirodalomban mostanáig már számos, kifejezetten ezzel a kérdéssel foglalkozó cikk, tanulmány, tankönyvi fejezet, monográfia foglalkozott részletesen. A tanulmány áttekinti a visegrádi szomszédainkban – jelenleg is működő – alkotmánybíróságok létrejöttét, hatásköreinek és eljárási szabályainak legfontosabb ismertetőjegyeit. A vizsgált országokban az alkotmánybíróságok ismertetőjegyeinek főbb azonosságai mellett több eltérés is kimutatható mind az egyes hatáskörök, mind az eljárási szabályok tekintetében. Mindezek mellett már önmagában az alkotmánybíróság mint intézmény elfogadása sem volt mindenütt egyértelmű, különösen jogászszakmai körökben, amit jól mutat a Lengyelországban a rendes bíróságok és az alkotmánybíróság között az 1990-es évek közepén kiobbant konfliktus. A visegrádi szomszédainkban működő alkotmánybíróságok általános alkotmánytörténeti és hatályos alkotmányjogi szervezetrendszerének és működésének magyar nyelvű – a terjedelmi keretekhez is igazodó mértékű – bemutatása reményeink szerint inspiráló hatással lesz további ilyen irányú összehasonlító kutatásokra is.

• • • • •

1. BEVEZETÉS

Az alkotmánybíráskodás – számos nagy múltú (alkotmányos) jogintézménnyel szemben (mint például az államfő vagy a rendes bíráskodás) – mindössze néhány évszázados múlt-ra tekint csak vissza. A modern értelemben vett alkotmánybíráskodás kezdeteit ugyanis az Egyesült Államokból, klasszikusan az 1800-as évek elejétől eredeztetik, az azóta közzismertté vált *Marbury vs. Madison* ügytől kezdve. Ehhez képest Európában még ennél is ké-

sőbb, mindössze az 1900-as évek elejétől, konkrétan a Hans Kelsen osztrák jogtudós elméletének hatására 1919-ben felállított osztrák Legfelsőbb Alkotmánybíróságtól kezdve beszélhetünk alkotmánybíráskodásról mint a kartális alkotmányok védelmének legfőbb eszközéről. Mivel azonban az ezt követő két világháború közötti, majd a második világháború alatti időszak Európában nem igazán nyújtott táptalajt az alkotmánybíróságok továbbfejlődésének, így a mai európai alkotmánybíróságok tényleges keletkezéstörténetét valójában csak a második világháborút követően érdemes górcső alá venni. A második világháború után az alkotmánybíróságok európai kialakulását alapvetően három szakaszra szokták osztani, ez alapján különböztetik meg az alkotmánybíróságok különböző „generációit”. Ezekről a generációkról általánosságban elmondható, hogy mindhárom összekapcsolódott egy-egy rendszerváltással, vagyis amikor egy korábbi elnyomó vagy tekintélyuralmi rendszer helyébe demokratikus jogállam lépett.¹ Az első nemzedék, a német és az olasz alkotmánybíróság, illetve a francia Alkotmánytanács a világháború utáni újrakezdésből nőtt ki. A második generációs bíróságok a Franco-, illetve a Salazar-rezsim összeomlását követték Spanyolországban és Portugáliában, illetve a katonai diktatúrát Görögországban az 1970-es években. A harmadik hullám a kommunista rendszerek bukása után söpört végig Közép- és Kelet-Európán.

Ez utóbbi, vagyis a kelet-közép-európai országok alkotmánybíráskodásával kapcsolatban számos külföldi könyv és tanulmány látott már napvilágot,² ugyanakkor a magyar jogirodalomban – ismereteink szerint – mind ez ideig kevesebb hangsúlyt kaptak a visegrádi „szomszédainkban” – vagyis a Csehországban, Lengyelországban és Szlovákiában – működő alkotmánybíróságok kialakulásának körülményei, jogállásuk és főbb eljárási szabályaik. Tekintettel arra, hogy jelen írásunk szakmai célközönsége magyar, ezért a visegrádi négyek országai közül a magyar Alkotmánybíróság létrejöttével, jellemzőivel, hatásköreivel nem kívánunk foglalkozni, lévén, hogy a magyar jogirodalomban mostanáig már szá-

1 SÓLYOM László: *Az Alkotmány őrei*. VI. szemeszter, 16. előadás. 2005. május 23., 6.; www.origo.hu/attached/20050531solyom.rtf (2012. május 19.). Solyom László maga utal arra, hogy e szokásos kategorizálást használva figyelmen kívül hagyja az európai alkotmánybíráskodás tényleges eredetét: Kelsen elméletét és az azt megvalósító osztrák alkotmánybíróságot s az azzal rokon kezdeményeket az 1920-as években. A további fejlődésre a német alkotmánybíróság volt meghatározó hatással, amely az osztrák modelltől eltérően az absztrakt normakontroll mellett bevezette a konkrét ügyben történő alapjogi bíráskodást, az alkotmányjogi panaszt. Lásd SÓLYOM László: Alkotmányértelmezés az új alkotmánybíróságok gyakorlatában. *Fundamentum*, 2002/2., 18., 3. lj.

2 Lásd angol nyelven például SADURSKI, Wojciech: *Rights Before Courts: A Study of Constitutional Court in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Springer, Dordrecht, 2005; SCHWARTZ, Herman: *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe*. University of Chicago Press, Chicago, 2000; PROCHÁZKA, Radoslav: *Mission Accomplished: On Founding Constitutional Adjudication in Central Europe*. Central European University Press, Budapest, 2002; LACH, Kasia – SADURSKI, Wojciech: Constitutional courts of Central and Eastern Europe: Between adolescence and maturity. *Journal of Comparative Law*, 3/2., 2008, 212–233.; SADURSKI, Wojciech: Constitutional Courts and Constitutional Culture in Central and Eastern European Countries. In: FEBBRAJO, Alberto – SADURSKI, Wojciech: *Central and Eastern Europe After Transition. Towards a New Socio-legal Semantics*. Ashgate, 2010, 99–118.

mos, kifejezetten ezzel a kérdéssel foglalkozó cikk, tanulmány, tankönyvi fejezet, monográfia foglalkozott részletesen.³

2. LENGYELORSZÁG ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGA

2.1. A lengyel alkotmánybíróság létrehozása

A visegrádi négyek országaiban elsőként Lengyelországban hozták létre az Alkotmánybíróságot (*Trybunał Konstytucyjny*) az 1985. április 29-i alkotmánybírósági törvénnyel, noha az ezt megalapozó alkotmánymódosítást már 1982-ben végrehajtották.⁴ Az alkotmánybíráskodás megerteremtése és az egységes államhatalom fenntartása közötti kompromisszum jegyében a szejm ekkor még jogosult volt az alkotmánybíróság döntését kétharmados döntésével felülbírálni.⁵ Tekintettel arra, hogy jelentősebb változások keresztülvitelére nem volt lehetőség a politikai rendszerváltáskor, a szejmnek ez a hatásköre 1989-et követően is fennmaradt. A valódi áttörés az 1997. április 2-i alkotmánnyal⁶ és az 1997. augusztus 1-jei alkotmánybíró-sági törvénnyel⁷ következett be.

2.2. A lengyel alkotmánybíróság hatáskörei az 1997-es alkotmány alapján

Az 1997-es alkotmány alapján a lengyel alkotmánybíróság hatásköreit négy nagyobb funkció köré csoportosíthatjuk. Az első ilyen funkció a normakontroll, amely lehet absztrakt és konkrét, előzetes és utólagos normakontroll is. Erre az alkotmány 188. cikkének 1–3. pontjai biztosítanak lehetőséget, amelyek alapján az alkotmánybíróság vizsgálja törvények és nem-

3 Lásd egyebek közt BALOGH-BÉKESI Nóra: Az Alkotmánybíróság új hatáskörei és az alapjogvédelem In: *Hatékony-e a magyar jog?* Szerk.: KATONA Klára és SZALAI Ákos. PKKE JÁK, Pázmány Press, Budapest, 2013; CSEHI Zoltán: Az alkotmányjogi panasz új magyar szabályozása – magánjog és a német típusú alkotmányjogi panasz. In: *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011, II. köt.* Szerk.: DRINÓCZI Tímea és JAKAB András. Pázmány Press, Budapest–Pécs, 2013, 157–180.; CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs: The Constitutional Court. In: SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András – CSINK Lóránt (szerk.): *The Basic Law of Hungary: A First Commentary*. Clarus Press, Dublin, 2012, 157–168.; PATYI András: *Protecting the Constitution (The Characteristics of Constitutional and Judicial Review in Hungary 1990–2010)*. Schenk Verlag, Passau, 2011; PATYI András: *Közigazgatás – alkotmány – bíráskodás*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2011; POKOL Béla: *Alkotmánybíráskodás szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésben*. Kairosz Kiadó, 2014; POKOL Béla: Az alkotmánybíráskodás szociológiai és politológiai kérdései. *Jogelméleti Szemle*, 2013/4.; http://jesz.alk.elte.hu/2013_4.html; TÓTH J. Zoltán: A „valódi” alkotmányjogi panasz használatbavétele: az Abtv. 27. §-a szerinti panasz első két éve az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/5., 224–238.

4 HARTWIG, Matthias: The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. *American University International Law Review*, Volume 7, Issue 3, 1992, 453.

5 Ezzel a német jogirodalomban „Verfassungsdurchbrechung”-ként meghonosodott megoldással találkozhatunk a weimari alkotmány időszakában is, amely tulajdonképpen az alkotmány szövegének változtatása nélküli alkotmánymódosítást jelentette. Nem véletlen, hogy a bonni alaptörvény az ilyen megoldást már nem tette lehetővé, ez ugyanis teljességgel degradálja az alkotmány normatív erejét. HARTWIG, Matthias: i. m. 1992, 455., 21. lj.

6 A Lengyel Köztársaság Alkotmányának szövegét angol nyelven lásd: <http://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitution-of-the-republic-of-poland/>

7 A lengyel alkotmánybírósról szóló törvényt angol nyelven lásd: <http://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitutional-tribunal-act/>

zetközi egyezmények alkotmányosságát; a törvények összeegyeztethetőségét olyan nemzetközi egyezményekkel, amelyeknek a ratifikálásához törvény előzetes jóváhagyása szükséges; továbbá a központi állami szervek aktusainak összeegyeztethetőségét az alkotmánnyal, a ratifikált nemzetközi egyezményekkel és a törvényekkel.⁸

Ezekon kívül a testület alkotmányjogi panasz keretében is gyakorol normakontrollt. E szerint a törvényben meghatározott elvekkel összhangban bárki, akinek alkotmányos jogát vagy szabadságát megsértették, jogosult az alkotmánybírósághoz fordulni, hogy az döntsön az olyan törvény vagy más normatív aktus alkotmányosságáról, amelyet bíróság vagy más közhatalmi szerv alkotmányban rögzített szabadságairól, jogairól, vagy kötelezettségei tárgyában hozott jogerős döntésének során alkalmazott. Alkotmányjogi panaszt csak egy konkrét ügy kapcsán felmerülő jogszabállyal kapcsolatban lehet benyújtani, és csak akkor, ha az érintett már kimerítette a jogorvoslati lehetőségeit, azaz csak a jogerős döntést követően. Alkotmányjogi panasz tehát nem irányulhat bírósági vagy közigazgatási döntés felülvizsgálatára. Nincs lehetőség alkotmányjogi panaszt indítványozni gazdasági jogok sérelmére alapozva, még akkor sem, ha ezeket a jogokat az alkotmány sorolja fel.⁹ Ugyancsak nincs helye alkotmányjogi panasz keretében jogszabály nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatára,¹⁰ valamint nem alapjogokat tartalmazó alkotmányi rendelkezésekre hivatkozással. Így például a lengyel alkotmánybíróság kimondta, hogy kizárólag az egyenlőség elvére hivatkozással nem fogadható be az alkotmányjogi panasz.¹¹

A normakontrollon kívül a lengyel alkotmánybíróság dönt a központi állami szervek közötti hatásköri vitákban,¹² valamint a politikai pártok céljainak, tevékenységeinek alkotmányosságáról.¹³

Végül negyedikként az alkotmánybíróság határoz a köztársasági elnök hivatalának gyakorlásában való akadályoztatásról.¹⁴ Amennyiben az alkotmánybíróság így határoz, felkéri a képviselőház elnökét, hogy ideiglenesen lássa el a köztársasági elnök feladatait.

Ezek alapján látható egyrészt, hogy Lengyelországban az alkotmánybíróság hatásköreit maga az alkotmány tartalmazza, méghozzá kimerítő, taxatív felsorolás keretében, így a len-

8 Lengyel alkotmány 188. cikk. Fordítás: TRÓCSANYI László – BADÓ Attila: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 551.

9 TATHAM, Allan F.: *Central European Constitutional Courts in the Face of EU Membership. The Influence of the German Model in Hungary and Poland*. Martinus Nijhoff Publisher, Leiden–Boston, 2013, 209. Ezek a gazdasági jogok az 1997-es alkotmányban találhatóak meg, úgymint a 65. cikk (4) bekezdés szerinti minimálbér; a 65. cikk (5) bekezdés szerint a teljes foglalkoztatottság mint államcél; a 66. cikk szerint a biztonságos és egészséges munkakörülményekhez való jog, az éves fizetett szabadsághoz való jog és a megengedett maximális munkaidő; a 69. cikk szerint a fogyatékosok számára nyújtandó szociális támogatás; a 75. cikk szerinti lakhatás biztosítására való törekvés; a 76. cikk szerinti fogyasztók jogai. Egyes szerzők problematikusnak tartják, hogy ezek a jogok is beletartoznak a kivételek körébe: SĄDURSKI, Wojciech: *Rights and Freedoms Under the New Polish Constitution: Reflections of a Liberal*. *St. Louis–Warsaw Transatlantic L. J.*, 1997, 91, 97–98.

10 Ennek normatív alapja, hogy az Alkotmány 79. cikke szerint az alkotmányjogi panasz az alkotmányos jogok és szabadságok védelmének eszköze. TATHAM, Allan F.: i. m. 209 – 210. 32. lj.

11 TATHAM, Allan F.: i. m. 209.

12 Lengyel alkotmány 189. cikk.

13 Lengyel alkotmány 188. cikk 4. pont.

14 Lengyel alkotmány 131. cikk 1. pont.

gyel alkotmány – szemben például a magyar Alaptörvénnyel¹⁵ – a törvényhozónak nem teszi lehetővé a hatáskörök bővítését. Másrészt az is megfigyelhető, hogy a lengyel alkotmánybíró-sági felülvizsgálat tulajdonképpen három alapvető eljárásra épül: az absztrakt normakontrollra, a „jogi kérdésekre” – amelyeket egyes konkrét esetekben az ítélkező rendes vagy köz-igazgatási bírák terjeszthetnek be – és az alkotmányjogi panaszra, amelyet akkor nyújthatnak be az alkotmánybírósághoz, ha a rendes jogorvoslati lehetőségeket kimerítették. 1997-ig alapvetően az absztrakt normakontroll játszotta a legfontosabb szerepet az alkotmánybíró-ság működésében, az alkotmányjogi panaszt csak az 1997-es alkotmány vezette be,¹⁶ egyúttal megszüntetve a törvények általánosan kötelező értelmezésének jogkörét.

A lengyel alkotmánybíróság fő hatáskörének tehát a normakontroll tekinthető, azon belül is főként az utólagos normakontrollt. Az előzetes normakontrollt 1989-ben vezették be, és ez az 1997-es alkotmányban is – igaz, módosításokkal – fennmaradt. Előzetes normakontrollt – akár a törvény egészére, akár csak egyes rendelkezéseire nézve – az elnök jogosult kezdeményezni az alkotmánybíróságnál, miután megküldték neki a parlament által elfogadott törvényt.¹⁷ A lengyel elnök akár vissza is vonhatja az indítványát. Fő szabály szerint előzetes normakontrollra a lengyel alkotmány – szemben például a magyar Alaptörvénnyel¹⁸ – nem ír elő olyan általános eljárási határidőt, amelyen belül az alkotmánybíróságnak a döntését meg kell hoznia. Kivétel ezalól a költségvetési törvény, amelynek esetében a lengyel alkotmány kifejezetten rögzíti a két hónapos határidőt.¹⁹ Amennyiben a testület úgy dönt, hogy az alkotmányellenes rendelkezések nem kapcsolódnak elválaszthatatlanul a törvény egészéhez, az elnök az alkotmányellenes rendelkezések kihagyásával is aláírhatja a törvényt, vagy viszszaküldheti a szejmnek az alkotmányellenes részek eltávolításának céljából.

A lengyel alkotmány alapján az alkotmánybíróság felülvizsgálati jogkörébe kizárólag a normatív aktusok tartoznak, ezen belül is a törvények, a nemzetközi szerződések és a központi szervek rendeletei. A testület hatásköre tehát nem terjed ki a helyi önkormányzatok

15 Magyarország Alaptörvénye 24. cikk (1) bekezdésének g) pontja lehetővé teszi, hogy az Országgyűlés sarkalatos törvényben a magyar Alkotmánybíróság számára további feladat- és hatásköröket határozzon meg. Ez ugyanakkor a korábbi, Alaptörvény előtti szabályozáshoz képest megkötésnek számít, ti. a korábbi Alkotmánybíróságról szóló törvény (1989. évi XXXII. törvény) szerinti – vagyis nem is alkotmányi szintű – hatásköri lista lehetővé tette, hogy bármely – akár egyszerű többséggel elfogadott – törvény is az Alkotmánybíróság hatáskörébe utaljon egy újfajta eljárást.

16 GARLICKI, Lech: Alkotmánybíróságok kontra legfelső bíróságok. *Fundamentum*, 2010/1., 11.

17 A lengyel elnök a törvény aláírása előtt nemcsak az Alkotmánybíróságnak, hanem a parlamentnek is viszszaküldheti. Ez utóbbi esetben csak akkor köteles a törvényt változatlan tartalommal elfogadni, ha azt a parlament minősített többséggel – 1997 előtt kétharmados, ezt követően háromötödös többséggel – fogadta el. Ez az elnöki vétőjog nemzetközi összehasonlításban is erősnek számít. CSINK Lóránt: *Az államfő jogállása Európában és Magyarországon*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008, 65. Vö. CSERVÁK Csaba: A köztársasági elnök jogállása az Alaptörvényben. In: *Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt*. Tanulmánykötet. Szerkesztette: KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András. Kiadja az Országgyűlés Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottsága. Budapest, 2011, 19–25.

18 Magyarország Alaptörvénye 6. cikkének (6) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság az előzetes normakontroll-indítványról soron kívül, de legkésőbb harminc napon belül köteles határozni.

19 Lengyel alkotmány 224. cikk 2. pont.

rendeleteinek és az egyedi aktusoknak a felülvizsgálatára. Az előbbi, vagyis a helyi szintű jogszabályok felülvizsgálata ugyanis a Legfelső Közigazgatási Bíróság hatáskörébe tartozik.

A lengyel alkotmánybírásról szóló törvény csak a kötelező jogi normák felülvizsgálatát teszi lehetővé az alkotmánybíróknak.²⁰ Mivel ez a rendelkezés önmagában nem ad módot a konkrét (rendes) bírósági döntések során alkalmazott, de már az alkotmánybírói eljárás idejére hatályon kívül helyezett normák felülvizsgálatára, egy 2000. évi módosítás szerint ez a rendelkezés nem alkalmazandó arra az esetre, ha egy hatályát veszített jogi norma felülvizsgálata az alapjogok védelmének érdekében szükséges.

Tekintettel arra, hogy Lengyelországban előzetes normakontrollt csak a köztársasági elnök kezdeményezhet, az utólagos normakontrollt kezdeményezők köre viszonylag széles körű. Az alkotmánybírásról szóló törvény e tekintetben különbséget tesz általános és különös indítványozói kör között. Univerzális – vagyis akár a tevékenységi körén is kívül eső jogszabályra irányuló – kezdeményezési lehetőség tulajdonképpen szinte valamennyi alkotmányos intézmény számára biztosított, így az elnök, a szejm és a szenátus elnöke, a miniszterelnök, a Legfelsőbb Bíróság első elnöke, a Közigazgatási Felsőbíróság elnöke, a legfőbb ügyész, az Állami Számvevőszék elnöke és az állampolgári jogok biztosa számára is. Ilyen általános kezdeményezési jog illet meg továbbá ötven képviselőt és harminc szenátort, ami a parlamenti ellenzék számára is lehetőséget biztosít az alkotmánybíróshoz fordulásra.

A különös indítványozási jog csak olyan normák esetében áll fenn, amelyek az indítványozó tevékenységi körébe tartozó ügyhöz kapcsolódnak. Így például a Nemzeti Bírói Tanács javaslatot tehet az alkotmánybíróknak a normatív aktusok alkotmányosságának kérdésében, amennyiben azok érintik a bíróságok és a bírák függetlenségét. Ezen túlmenően bármely bíróság az alkotmánybíróshoz fordulhat „jogi kérdéssel”, valamint normatív aktus, ratifikált nemzetközi egyezmény, törvény alkotmányosságának ügyében, amennyiben az arra adott válasz befolyásolja az előtte folyamatban lévő ügy eldöntését.²¹ A bíróságnak ez a joga közvetlenül az ítélkező tanácsot illeti meg, vagyis nincs szükség (és lehetőség) sem a bíróságok elnökének, sem magasabb bírói fórumoknak a közbeiktatására. A jogkérdés benyújtásához az adott bírói fórum részéről eleendő a „kétség” felmerülése az adott jogszabály alkotmányellenességének tekintetében, vagyis a bíróságnak nem szükséges teljes mértékben meggyőződnie arról, hogy a jogszabály alkotmányba ütközik. Míg a törvénynél alacsonyabb szintű jogszabályok magasabb normába ütközésekor a bíróságok maguk is eldönthetik, hogy az alkotmánybíróshoz fordulnak-e, vagy ők maguk döntenek a normakollízió kérdéséről (ez utóbbi esetben az alacsonyabb szintű jogszabály alkalmazását visszautasítják), addig a törvények és a ratifikált nemzetközi szerződések esetében erre nincs lehetőségük, mindenképp az alkotmánybíróshoz kell fordulniuk.

2.3. Konfliktusok a rendes bíróságok és a lengyel alkotmánybíró között

Lech Garlicki a lengyel alkotmánybíró hatáskörei kapcsán rámutat arra az 1990-es évek közepén kirobbant vitára, amely a rendes bíróságok szerepének kapcsán a törvények alkot-

²⁰ Lengyel alkotmánybírásról szóló törvény 39. cikk 1. pont.

²¹ Lengyel alkotmány 193. cikk.

mányossági felülvizsgálatáról szól.²² A vita alapja az, hogy a rendes bírójogköre vajon túlmutathat-e az alkotmánybírósághoz forduláson, és magában foglalhatja-e azt a jogkört, hogy a bíró önállóan döntsön az alkotmányosság kérdésében.²³ Garlicki szerint ez nem kétséges abban az esetben, ha a bíró a vitatott rendelkezést alkotmányosnak minősíti. Ám egyes – aktivista – bírák és jogtudósok úgy vélik, hogy a rendes bíróságoknak felhatalmazásuk van az „eseti felülvizsgálatra” is, azaz megtagadhatják azoknak a törvényi rendelkezéseknek az alkalmazását, amelyek véleményük szerint alkotmányellenesek, nem érintve ezáltal a törvények általános érvényességét, és így nem sértve a lengyel alkotmánybíróság prerogatíváit sem.²⁴ E logika szerint a bírónak csak akkor kell a kérdést az alkotmánybíróság elé terjesztenie, ha kétségei merülnek fel az értelmezést illetően. Ha azonban a bírónak nincsenek kétségei a törvény alkotmányellenességét illetően, akkor van arra kiterjedő hatásköre, hogy egyszerűen döntést hozzon az esetben. Mindez azonban Lengyelországban csupán néhány elszigetelt esetben jelent meg idáig, nem eredményezve különösebb konfliktust az alkotmánybíróság és a rendes bíróságok között.

A másik érdekes kérdés a lengyel alkotmánybíróság működésével összefüggésben, hogy ti. az 1990-es évek közepétől a taláros testület kezdte kialakítani az ún. „interpretatív döntés” technikáját. E szerint a vitatott rendelkezés csak akkor alkotmányos, ha az értelmezése megfelel az alkotmánybíróság döntésének. Ez viszont a törvényi rendelkezések értelmezésének hatásköri kérdését vetette fel, amely ugye fő szabály szerint a legfőbb bírói fórum(ok) monopóliuma.

Kezdetben a lengyel jogrendszer különbséget tett „interpretatív határozat” és „interpretatív döntés”²⁵ között. Az előbbi a törvények alkotmányosságának tárgyában született ítéletet jelentette az olasz „interpretatív sentenza”²⁶ mintájára, amely gyakorlat Olaszországban is szá-

22 GARLICKI: *Alkotmánybíróságok kontra legfelső bíróságok*. I. m. 11.

23 Uo.

24 Uo.

25 Garlicki angol fordításában „interpretative decisions” és „interpretative resolutions”. GARLICKI, Lech: *Constitutional courts versus supreme courts. I-CON*, Volume 5, Number 1, 2007, 59.

26 Az olasz jogrendszer nem ismeri az egyedi alkotmányjogi panasz intézményét, helyette a rendes bíróságok által az alkotmánybírósághoz intézett „jogi kérdések” eszközével operálnak, amelyek csak a bíróság döntésének alapját képező jogszabályokra vonatkozhatnak. Az olasz alkotmánybíróság (Corte Costituzionale) azonban a törvények megsemmisítése helyett egyre inkább egy olyan, interpretatív (értelmező, magyarázó) döntési gyakorlatot alakított ki, amely nem abszolút hatállyal mondja ki egy jogszabály alkotmányosságát (vagy alkotmányellenességét), csak az adott ügyben alkalmazandó jogszabály egyedi értelmezésének vonatkozásában. E gyakorlat mentén a testület kétféle típusú határozata alakult ki: a „sentenza interpretative di accoglimento”, amely azt állapítja meg, hogy a jogszabály egy adott módon való értelmezése alkotmányellenes, míg a „sentenza interpretativa di rigetto” döntés azt mondja ki, hogy egy jogszabály egy bizonyos – de csak is ezen egyféle – módon való értelmezése alkotmányos. Lásd erről különösen Zagrebelsky, GUSTAVO: *La Giustizia Costituzionale* (Constitutional Adjudication). Il Mulino, 1988, 156.; DI MANIO, Thierry: *Le juge constitutionnel et la technique des décisions “interpretatives” en France et en Italie* (The Constitutional Judge and the Technique of “Interpretative” Decision in France and Italy). *Economica*, 1997; CHELLI, ENZO – DONATI, Filippo: *Methods and Criteria of Judgment on the Question of Rights to Freedom in Italy*. In: BEATTY, David M. (ed.): *Human Rights and Judicial Review: A Comparative Perspective*. Springer, 1994, 235–236.

mos konfliktust eredményezett.²⁷ Az utóbbi döntéstípussal a testület a törvények „általánosan kötelező értelmezését” állapítja meg.²⁸ Ez utóbbi hatáskör Lengyelországban is komoly konfliktusokat eredményezett a legfőbb bírói fórum és az alkotmánybíróság között. Ezt jól mutatja, hogy 1996-ban és 1997-ben a legfelsőbb bíróság nyíltan visszautasította a lengyel alkotmánybíróság értelmező döntését azzal, hogy a lengyel alkotmány szerint a bírákat csak a törvények kötik, így a többi bíróság csak akkor kell kövesse ezeket az interpretatív döntéseket, amennyiben az abban foglalt indokolással maguk is egyetértenek.²⁹ Az 1997-es lengyel alkotmány aztán megszüntette az „interpretatív döntés” meghozatalának lehetőségét, ugyanakkor kimondta, hogy az alkotmánybíróság határozata általánosan kötelező jelleggel alkalmazandó és végleges.³⁰ A konfliktus azonban ezzel még teljesen nem oldódott meg, bár azóta nincs tudomásunk olyan ügyről, amelyben a lengyel legfelsőbb bíróság nyíltan elutasította volna az alkotmánybíróság értelmezését. Ugyanakkor számos *obiter dictum*ban a legfelsőbb bíróság bírái az „interpretatív határozatok” hatáskörével kapcsolatban kifejtették, hogy – az 1997-es alkotmány szerinti hatáskör-elhatárolások alapján – ők nem kötelesek követni az alkotmánybíróság értelmezését.³¹

3. A CSEH KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGA

3.1. Történeti előzmények

A cseh alkotmánybíróság nem sokkal a Csehszlovák Köztársaság megszületése után, 1921-ben állt fel, az 1920-as alkotmány alapján.³² A héttagú testületből három tagot az államfő (vagyis az elnök), két-két bírót pedig a Legfelső Bíróság és a Legfelső Közigazgatási Bíróság

27 1958-ban a „sommás nyomozás” („summary investigation”) eljárási szabályai kapcsán az olasz *Corte Suprema di Cassazione* kimondta, hogy a tisztességes eljárás bizonyos garanciáit nem kell teljes mértékben alkalmazni ezen eljárás során, majd 1965-ben az olasz alkotmánybíróság – ugyanezen büntetőjogi rendelkezés kapcsán – olyan értelmezést alakított ki, amelynek alapján a *Corte Suprema di Cassazione* kénytelen lett volna felülbírálni a korábbi 1958-as döntését, ezt azonban a testület *nyíltan megtagadta*. Két hónapra rá az olasz alkotmánybíróság – az interpretatív technika alkalmazásával – alkotmányellenessé nyilvánította a támadott rendelkezést, amennyiben az lehetővé tette a *Corte Suprema di Cassazione* által elfogadott értelmezést. Ez az alkotmányossági problémát megoldotta, azonban továbbra is nyitva maradt az a kérdés, hogy az olasz alkotmánybíróság döntése mennyiben alkalmazható visszamenőleges hatállyal. Végül 1965-ben a *Corte Suprema di Cassazione* ügy döntött, hogy az olasz alkotmánybíróság döntése csak a jövőre nézve alkalmazandó. GARLICKI: i. m. 54–55.; idézi MOLNÁR András – TÉGLÁSI András – TÓTH J. Zoltán: A magánjogi és az alapjogi érvelések együttlélése – feszültségek és dilemmák. *Jogelméleti Szemle*, 2012/2., 13., 88. lj.

28 Lásd BRUNNER, Georg – GARLICKI, Lech: *Verfassungsgerichtsbarkeit in Polen: Analysen und Entscheidungssammlung 1986–1997* (Constitutional Law Jurisdiction In Poland: Collected Analyses And Decisions 1986–1997). Nomos, 1999, 67–68.

29 A lengyel alkotmánybíróság 1995. február 21-i döntése, I PZP 2/95 (OSNAPiUS – Jurisprudence of the Chamber of Administration, Labour Law and Social Security, 1995, No. 17, item 214); továbbá 1996. május 14-i döntés, III ARN 93/95 (OSNAPiUS 1996, No. 23, item 352).

30 Lengyel alkotmány 190. cikk (1) bekezdés. TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005, 551.

31 MOLNÁR – TÉGLÁSI – TÓTH J.: i. m. 14.

32 Lásd a Cseh Köztársaság Alkotmánybíróságának hivatalos honlapját: www.concourt.cz/view/history

jelölt, a bírákat tíz évre választották. A csehszlovák alkotmánybíróságnak ezt az első időszakát meglehetősen kevés érdeklődés övezte, és tevékenységét a jogirodalom sem tartja túlságosan nagy jelentőségűnek.

Az 1948-as és az 1960-as alkotmány – a totalitárius államberendezkedést tükrözve – teljességgel mellőzte az alkotmánybíróságot mint intézményt. Ugyanakkor az 1968-as csehszlovák föderációról szóló törvény nemcsak egy szövetségi alkotmánybíróság, hanem a tagköztársaságok részére is külön alkotmánybíróság létrehozatalát tűzte ki. Természetesen *de facto* ezek közül egyik sem alakult meg, ugyanakkor *de jure* ez az irányelv még két évtizeden keresztül hatályban maradt.³³

Ténylegesen működő szövetségi alkotmánybíróság valójában csak a kommunista rezsim bukását követően állt fel, az 1991. februári szövetségi alkotmánytörvénynek megfelelően.³⁴ A tizenkét tagú – Brno városában székelő – testületben mindkét tagállamból hat-hat bíró vett részt, hétéves mandátumidővel. Csehszlovákia felbomlását követően az alkotmánybíróság létéről a független Cseh Köztársaság 1992-es alkotmánya gondoskodott. Ez alapján a Cseh Köztársaság első alkotmánybírósága 1993. július 15-én kezdte meg működését. Azóta a testület tizenöt bíróból áll, döntéseiket háromtagú tanácsokban, illetve a plénumon hozzák. Az alkotmánybírákat az államfő (vagyis az elnök) nevezi ki a szenátus egyetértése mellett tíz évre, és az alkotmánybíróság tagjai újraválaszthatók. A testület elnökét és két elnökhelyettesét a köztársasági elnök saját döntése alapján nevezi ki az alkotmánybíróság tagjai közül. A bírákat – hasonlóan a magyar Alkotmánybírósághoz – háromfős tanácsadói stáb segíti a munkájukban.

3.2. A cseh alkotmánybíróság jogállása és hatáskörei

A cseh alkotmánybíróságot nem tekintik a rendes bírósági szervezetrendszer részének, mivel a funkciója, hogy mindenekfelett védje az alkotmányosságot és az alapvető jogokat, amelyek az alkotmányból, az alapvető jogok és szabadságok chartájából és további alkotmányerejű törvényekből erednek.

A cseh alkotmánybíróság hatásköreit az alkotmány³⁵ 87. cikke határozza meg.³⁶ Ez alapján az testület elsődleges funkciója a törvények és az egyedi rendelkezések megsemmisítése, amennyiben azok az alkotmányos rendbe ütköznek; valamint az egyéb jogi normák és

33 143/1968 Coll. CONSTITUTIONAL ACT October 27, 1968 on the Czechoslovak Federation. Chapter Six: The Constitutional Court of the Czechoslovak Socialist Republic. A törvény szövegét angol nyelven lásd: www.concourt.cz/view/GetFile?id=7285. A törvény magyar nyelvű szövegét lásd: Alkotmánybíráskodás. (A jogintézmény elméleti alapjai és működési tapasztalatai, valamint az Európában működő alkotmánybíróságok tevékenységére vonatkozó jogszabályok). Magyar Tudományos Akadémia Államtudományi Kutatások Programirodája. Felelős kiadó: Kilenyi Géza. Budapest, 1987, 474–481.

34 91/1991 Coll. CONSTITUTIONAL ACT. February 27, 1991 on the Constitutional Court of the Czech and Slovak Federal Republic; www.concourt.cz/view/GetFile?id=7286

35 A Lengyel Köztársaság Alkotmányának szövegét angol nyelven lásd: <http://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitution-of-the-republic-of-poland/>

A cseh alkotmány szövegét angol nyelven lásd: www.usoud.cz/en/constitution-of-the-czech-republic/

36 TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, i. m. 231–232.

egyedi rendelkezések megsemmisítése, amennyiben azok az alkotmányos rendbe vagy törvénybe ütköznek. A cseh alkotmánybíróság hatáskörébe egyrészt azon alkotmányjogi panaszok elbírálása tartozik, amelyeket a helyi önkormányzati szervek nyújtanak be a törvénytelen állami beavatkozásokkal szemben; másrészt azok, amelyeket az állami szervek alkotmányban rögzített alapvető jogokat és szabadságokat sértő, jogerős döntései és más aktusai ellen nyújtanak be.

Az alkotmánybíróság jogkörébe tartozik továbbá: a képviselők és szenátorok választásának megerősítéséről szóló döntés elleni fellebbezés elbírálása; a passzív választójog elvesztéséről és a képviselői vagy szenátori tisztséggel való összeférhetetlenségről szóló döntés; valamint a szenátusnak a köztársasági elnökkel szembeni felelősségre vonási eljárása. A cseh alkotmány az alkotmánybíróság hatáskörébe utalja a Cseh Köztársaság számára kötelező döntésének végrehajtásához szükséges nemzetközi bírósági intézkedések megtételét, amennyiben azt nem lehet másképp végrehajtani. Az alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik továbbá a cseh alkotmány szerint a politikai pártok feloszlásáról szóló határozat, valamint a politikai pártok tevékenységével kapcsolatos döntés – az alkotmánnyal és más törvényekkel összhangban –, továbbá az állami és helyi önkormányzati szervek hatásköri vitáinak eldöntése, kivéve, ha a vita eldöntése más szerv hatáskörébe tartozik.

Ezt a hatásköri listát a Cseh Köztársaság európai uniós csatlakozásáról szóló népszavazásról rendelkező alkotmányerejű törvény két további jogkörrel bővítette:³⁷ egyrészt a köztársasági elnök elleni fellebbezés elbírálásával, amennyiben az elnök nem tűzi ki a Cseh Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló népszavazást; másrészt annak elbírálásával, hogy a Cseh Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló népszavazás végrehajtása összhangban áll-e a Cseh Köztársaság Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló népszavazásról rendelkező alkotmányos törvénnyel és a végrehajtási törvénnyel.

4. A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGA

4.1. A szlovák alkotmánybíróságra vonatkozó jogszabályi háttér

A Szlovák Köztársaság alkotmánybíróságára (*Ústavný Súd Slovenskej Republiky*) vonatkozó rendelkezések a szlovák alkotmány (*Ústava*) mellett több törvényben is megtalálhatók.³⁸

Az alkotmánybíróságra vonatkozó alkotmánybeli szabályok jóval részletesebbek a magyar Alaptörvény szabályozásánál, ti. a szlovák alkotmány több mint tizenöt szakaszon keresztül szabályozza az alkotmánybíróság jogállását, működését, hatáskörét és eljárását. Ezek kö-

37 The Constitutional Act on the Referendum on the Czech Republic's Accession to the European Union (No. 515/2002 Sb.).

38 E fejezetben a szlovák alkotmánybíráskodás történeti előzményeire külön nem térünk ki, hiszen azok a történelmi sajátosságoknak megfelelően a korábbi cseh alkotmánybíráskodásról szóló fejezetben már szerepeltek.

zül több szabály is szó szerint bekerült alacsonyabb szintű jogszabályokba.³⁹ A szlovák alkotmánybíróság működését, eljárását és az alkotmánybírák jogállását jelenleg a 38/1993. számú törvény szabályozza.

4.2. A szlovák alkotmánybíróság jogállása, összetétele

A szlovák alkotmánybíróság az alkotmányosság védelmének legfőbb bírói szerve. A szlovák alkotmányjog az alkotmánybíróságot szorosan az igazságszolgáltatói hatalmi ághoz köti, mint azt a szlovák alkotmány is kifejezésre juttatja, ti. a Szlovák Köztársaság Alkotmánybírósága⁴⁰ a bírói hatalom című hetedik fejezetben belül, az első szakaszban lett elhelyezve. Szemben a magyar fővárosközpontú szabályozással, a szlovák alkotmánybíróság nem Pozsonyban, hanem a négyszáz kilométerrel távolabb fekvő Kassai kerület székhelyén, Kassán található.

A szlovák alkotmánybíróság a 90/2001-es alkotmánymódosítás óta tizenhárom tagból áll, akiket a Nemzeti Tanács (*Národná rada*) javaslatára a köztársasági elnök tizenkét évre nevez ki. Az alkotmánybírák mandátumuk lejártát, illetve megszűnését követően nem nevezhetők ki ismételten erre a tisztségre.⁴¹ A szlovák alkotmánybíróság élére az alkotmánybíróság elnökét és elnökhelyettesét – az alkotmánybíróság tagjaihoz hasonlóan – a köztársasági elnök nevezi ki.

4.3. A szlovák alkotmánybíróság eljárása

A szlovák alkotmánybíróság az alkotmányban meghatározott ügyekben teljes ülésen (*Plénum Ústavného Súdu*), míg kisebb súlyú ügyeket illetően tanácsban (*Senát Ústavného Súdu*) dolgozik. A teljes ülés – elnevezéséből fakadóan is – az összes alkotmánybíró jelenlétében zajlik, míg a tanácsülés három tagból – egy tanácselnökből és két tagból – áll.

Az alkotmánybíróság teljes ülését az elnök hívja össze, aki vezeti és meghatározza az ülések napirendjét is. Az alkotmánybíróság elnökét a köztársasági elnök által kinevezett elnökhelyettes, míg az elnökhelyettes az életkor szerint legidősebb alkotmánybíró helyettesíti. A teljes ülés határozatképességéhez legalább hét alkotmánybíró jelenléte szükséges, a határozathozatalkor pedig a határozati javaslat elfogadásához az alkotmánybírósági tagok többségének egy irányba kell szavaznia. Az alkotmánybíróság teljes ülései zártak, kizárólag az alkotmánybíróság hivatalának (*Kancelária*) munkatársai és azon személyek lehetnek jelen az ülésen, akiknek a jelenléte elengedhetetlen az eljárás lefolytatásához (például legfőbb ügyész, a legfelsőbb bíróság elnöke és elnökhelyettese). A nyilvánosság kizárásának törvényi tiltása alól csak explicit törvényi felhatalmazás adhat felmentést, vagy az

39 Nálunk a jogalkotásról szóló törvény ezt a megoldást kifejezetten tiltja. (Lásd: a jogalkotásról szóló, 2010. évi CXXX. törvény 3. §). A jogalkotási törvényről bővebben lásd: CSINIK Lóránt: Mérföldkő a jogalkotásban. *Új Magyar Közigazgatás*, 2011/8., 3–7.

40 Lásd: 124–140. cikk.

41 A szlovák alkotmány 2001. évi módosítását megelőzően tíz alkotmánybíróat nevezett ki a köztársasági elnök hét évre, amely megbízatást egymás után többször is elnyerhették az alkotmánybírók.

alkotmánybíróság teljes ülése is határozhat úgy, hogy a tanácskozást (vagy csak egy részét) más személyek részére is nyilvánossá teszik.

A szlovák alkotmánybíróság teljes ülésen határoz abban az esetben, ha a köztársasági elnök feladatainak ellátásában több mint hat hónapja akadályoztatva van, és köztársasági elnök funkciójának megüresedéséről kell határozni,⁴² továbbá abban az esetben, ha a köztársasági elnököt bűncselekmény elkövetésével, szándékos alkotmány sértéssel vagy hazaárulással vádolják. Az alkotmánybíróság teljes ülésen dönt utólagos normakontroll,⁴³ nemzetközi szerződés⁴⁴ és népszavazás alkotmányosságának⁴⁵ vizsgálatáról.

Azokban az ügyekben, amelyek nem tartoznak a teljes ülés hatáskörébe, az alkotmánybíróság tanácsülésen határoz. A tanács összetételéről a teljes ülésen határoz az alkotmánybíróság, azonban a tanács elnökét a megválasztott tagok közül választják ki.

4.4. A szlovák alkotmánybíróság hatáskörei

A szlovák alkotmánybíróság hatáskörei nagyjából megegyeznek a klasszikus alkotmánybíróság hatáskörökkel. A szlovák jogrendszerben megtalálhatók az alkotmánybíróságnak az utólagos normakontrollra, nemzetközi szerződés alkotmányossági vizsgálatára, a népszavazásra, továbbá az alkotmányértelmezésre vonatkozó hatáskörei is. Ugyanakkor a szlovák alkotmány 125. cikkének (4) bekezdése kifejezetten kizárja a normakontroll lehetőségét törvényjavaslat vagy más általánosan kötelező norma tervezete kapcsán.

A szlovák alkotmánybíróság két legtipikusabb hatásköre az utólagos normakontroll és az alkotmányjogi panasz.

A szlovák alkotmánybíróság előtti eljárást a parlamenti képviselők egyötöde, a köztársasági elnök, a kormány, a bíróság (az előtte folyamatban lévő ügyben), a legfőbb ügyész, az ombudsman (utólagos normakontroll vagy emberi és szabadságjogok megsértése miatt), illetve az a személy kezdeményezheti, aki a szlovák alkotmány 127. és 127/A. cikkeiben szabályozott alkotmányjogi panasz eljárás keretein belül kívánja érvényesíteni alapjogait.

A szlovák alkotmánybíróság utólagos normakontroll keretében alapvetően a törvények, kormányrendeletek, általánosan kötelező miniszteri rendeletek, a települési és a területi önkormányzati rendeletek alkotmánnyal, alkotmánytörvényekkel, továbbá a már ratifikált nemzetközi egyezményekkel való összeegyeztethetőségét vizsgálja. Amennyiben az alkotmánybíróság befogadja az utólagos normakontrollra vonatkozó indítványt, és a jogszabály alkalmazása oly módon veszélyeztetne alapvető jogokat és szabadságokat, hogy az komoly gazdasági kárral vagy egyéb súlyos, helyrehozhatatlan következménnyel járna,

42 Lásd: szlovák alkotmány 105. cikk 2. bekezdés.

43 Lásd: szlovák alkotmány 125. cikk.

44 Lásd: szlovák alkotmány 125/A. cikk.

45 Lásd: szlovák alkotmány 125/B. cikk.

úgy a szlovák alkotmánybíróság felfüggesztheti a megtámadott norma egészének vagy támadott részének hatályát.⁴⁶

A jogszabályok normakollíziója esetén a kibocsátó szervek az alkotmánybíróság határozatának kihirdetésétől számított hat hónapon belül kötelesek az érintett jogszabályokat összhangba hozni az alkotmánnyal, az alkotmánytörvényekkel, illetőleg az alacsonyabb szintű jogszabályokat a magasabb szintű jogszabályokkal. Amennyiben ezt a kötelezettséget a jogalkotó szervek nem teljesítik, a határozat kihirdetésétől számított hat hónap elteltével a megtámadott jogszabály, illetve annak vonatkozó rendelkezései hatályukat veszítik.

Az előbbieken túl a szlovák alkotmány 127. cikkének (1) bekezdése alapján az alkotmánybíróság elbírálja a természetes vagy jogi személyek panaszait, ha alapvető jogaik és szabadságaik vagy a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által jóváhagyott, törvényben meghatározott módon ratifikált és kihirdetett nemzetközi szerződésen alapuló emberi jogaik és alapvető szabadságaik megsértésére hivatkoznak, amennyiben ezen jogok és szabadságok védelme nem tartozik más bíróság hatáskörébe. Hogyha az alkotmánybíróság helyt ad a panasznak, és határozatában megállapítja, hogy az alapvető jogokat és szabadságokat a jogerős határozat, intézkedés vagy más cselekmény megsértette, akkor az érintett határozatot, intézkedést, más cselekményt megsemmisíti. Amennyiben a jogok és szabadságok megsértése mulasztásból ered, az alkotmánybíróság új eljárásra utasítja a jogokat és szabadságokat megsértő szervet. Az alkotmánybíróság ezzel egyidejűleg további vizsgálatot rendelhet el, megtilthatja az alapvető jogok és szabadságok vagy a Szlovák Köztársaság által ratifikált és törvényben meghatározott módon kihirdetett nemzetközi szerződésen alapuló emberi jogok és alapvető szabadságok megsértésének folytatását, vagy, amennyiben ez lehetséges, utasítja a jogsértőt, hogy állítsa vissza a jogsértés előtti állapotot. Panasz esetén az alkotmánybíróság a határozatában megfelelő pénzbeli kártérítést is adhat a jogsérelmet szenvedő fél részére.

Mindemellett az alkotmánybíróság határoz az önkormányzatok alkotmányellenes vagy törvénytelen határozatát vagy más cselekményét megtámadó panaszról, amennyiben ez nem tartozik más bíróság hatáskörébe. Ha az alkotmánybíróság helyt ad az önkormányzati szerv elleni panasznak, akkor meghatározza, hogy az alkotmányellenes vagy törvénytelen határozat vagy más önkormányzati cselekmény melyik alkotmányos törvényt vagy törvényt sért meg, illetve azt, hogy melyik volt a jogsértő határozat vagy cselekmény.

Az alkotmánybíróság megsemmisíti az érintett határozatot, vagy ha a jogsértés nem határozatban nyilvánult meg, megtiltja a jogsértő tevékenység folytatását, és amennyiben ez lehetséges, elrendeli az eredeti állapot helyreállítását.

Az alkotmánybíróság értelmezi az alkotmányt és az alkotmányos törvényeket, ha azoknak az értelme vitatott. Az alkotmánybíróság alkotmányt, alkotmányos törvényt értelme-

46 Ehhez képest a magyar Alkotmánybíróság a jogszabály hatálybalépését csak előzetes normakontroll keretében, a még hatályba nem lépett jogszabályok esetében függesztheti fel. Lásd: az Alkotmánybíróságról szóló, 2011. évi CLI. törvény 61. § (2) bekezdés.

ző határozatát a törvények mintájára kell kihirdetni. A határozat a kihirdetésének napjától általánosan kötelező.

Mindezekon túl az alkotmánybíróság dönt a képviselői mandátum igazolásáról vagy annak megtagadásáról szóló határozat elleni panasz ügyében is. Az alkotmánybíróság dönt arról, hogy a Szlovák Köztársaság elnökének, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának és az önkormányzati szervezeteknek a megválasztása megfelelt-e az alkotmánynak és a törvényeknek. Az alkotmánybíróság határoz a népszavazás elleni panasz ügyében, továbbá, hogy a politikai párt vagy politikai mozgalom feloszlásáról szóló határozat összhangban áll-e az alkotmánnyal és más törvényekkel.

Végül az alkotmánybíróság dönt a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által a Szlovák Köztársaság elnökével szemben szándékos alkotmányértés vagy hazaárulás esetén kezdeményezett eljárásban, továbbá arról, hogy a rendkívüli állapot, illetve veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló határozat, valamint az ezekhez kapcsolódó más határozatok összhangban állnak-e az alkotmánnyal és az alkotmányos törvényekkel.

5. ZÁRSZÓ

Tanulmányunkban áttekintettük a visegrádi szomszédainkban – jelenleg is működő – alkotmánybíróságok létrejöttét, hatásköreinek és eljárási szabályainak legfontosabb ismertetőjegyeit. Amíg az európai alkotmánybíráskodás kezdeteinél alapvetően az 1919-es osztrák alkotmánybíróság felállítását szokták első helyen említeni, addig már kevesebb figyelmet szoktak szentelni a Csehszlovákiában mindössze egy évvel később megjelenő és jó néhány éven keresztül ténylegesen is működő – bár kétségtelenül akkor még nem korszakos jelentőségű – alkotmánybíróságra.

Tanulmányunk alapján levonható az a következtetés, hogy túlzott leegyszerűsítés lenne általánosságban azt állítani, hogy a második világháborút követő kommunista rendszer ideológiai felfogása az alkotmánybíráskodással szembeni alapvetően elutasító attitűdje miatt elvi szinten sem tette volna lehetővé az alkotmánybíróságok felállítását. Épp visegrádi szomszédjaink alkotmánytörténeti vizsgálata során figyelhettük meg, hogy Csehszlovákiában már 1968-tól kezdve érvényben volt az alkotmánybíróság felállítását előirányzó törvény, míg – a magyar Alkotmányjogi Tanács 1983-as felállítását követően nem sokkal – az 1986-ban megalapított lengyel alkotmánybíróság létrehozása és működtetése már a közelgő rendszerváltozások előhírnökeként fogható fel Európában.⁴⁷ Ugyanakkor látható, hogy a vizsgált országokban az alkotmánybíróságok ismertetőjegyeinek főbb azonosságai mellett több eltérés is kimutatható mind az egyes hatáskörök, mind az eljárási szabályok tekintetében. Mindezek mellett már önmagában az alkotmánybíróság mint intézmény elfogadása sem volt mindenütt egyértelmű, különösen jogászszakmai körökben, amit jól mutat a Lengyelországban a rendes bíróságok és az alkotmánybíróság között az 1990-es évek közepén kirobbant konfliktus.

⁴⁷ SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás tizedik évfordulójára. In: BITSKEY Botond (szerk.): *Tízéves az Alkotmánybíróság*. Alkotmánybíróság, Budapest, 2000, 25., 8. lj.

Bízunk abban, hogy nem volt szükségtelen a visegrádi szomszédainkban működő alkotmánybíróságok általános alkotmánytörténeti és hatályos alkotmányjogi szervezetrendszerének és működésének magyar nyelvű – a terjedelmi keretekhez is igazodó mértékű – bemutatása, amely reményeink szerint inspiráló hatással lesz további ilyen irányú összehasonlító kutatásokra is.